

KRJEPOST POSLUŠNOSTI U ZAPADNOJ MONAŠKOJ TRADICIJI DO PRAVILA SV. BENEDIKTA

Ivan Bodrožić

Katolički bogoslovni fakultet
Sveučilišta u Splitu
ivan.bodrozic@gmail.com

UDK: 005.935.2:2-788|261-522.4
27-789.2:27-789.2-428
27-789.2:27-423.77 m
<https://doi.org/10.34075/cs.58.1s.13>
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 5/2022

Sažetak

Autor u ovom radu najprije ističe da je u povijesti istraživanja monaškoga života i duhovnosti u ranome kršćanstvu krjepost poslušnosti ostala izvan fokusa. Zato svoje istraživanje vodi tumačeći teološko značenje ove krjeposti u kontekstu ranokršćanskog asketizma i monaštva. Potom prelazi na propitivanje ove krjeposti u konkretnom povijesnom kontekstu monaških inicijativa u zapadnome kršćanstvu od 4. do 6. stoljeća. U tom smislu najprije istražuje značenje ove krjeposti za sv. Jeronima, potom za sv. Augustina i naposljetku za sv. Benedikta. S obzirom na sv. Jeronima i njegov pristup monaštvu, istaknuo je da je Jeronim preferirao zajednički život preporučujući ga kao pouzdaniji jer pretpostavlja poslušnost starijima. Sveti Augustin pak kao autor najstarijeg monaškog pravila na Zapadu definira poslušnost i jednim poglavljem svoga Pravila. I premda ne ulazi u detalje, ipak je očit napredak da je Hiponac Pravilom istaknuo poslušnost kao nezaobilaznu krjepost monaškoga života. Kao krunu ovoga procesa autor ističe značenje sv. Benedikta i njegova Pravila u kojem poslušnost ima svoje mjesto kao jedna od najznačajnijih krjeposti. A za kraj donosi završni uvid u pristup posluhu od vremena sv. Jeronima do vremena sv. Benedikta, jasno dokazujući da su upravo ova trojica promicatelja monaštva na Zapadu uložili veliki napor u afirmaciji poslušnosti za monaški život.

Ključne riječi: poslušnost, askeza, sv. Jeronim, sv. Augustin, sv. Benedikt

UVOD

Već od početka 4. stoljeća monaški pokret se intenzivno razvija na Istoku, te su se već do polovice stoljeća mogli vidjeti prvi rezultati i steći iskustva autentične monaške duhovnosti,¹ a to je duhovnost

¹ Cjelovitiji uvid u povijest monaštva i uvjete u kojima nastaje može se vidjeti u: Tomislav Zdenko Tenšek, *Asketsko-monaška duhovnost otačkog razdoblja. Počeci*

koja je počela prevladavati u asketskim krugovima zahvaljujući dvojici znamenitih asketa: Antunu i Pahomiju koji će postati modelima asketizma u ranome kršćanstvu. Bolje rečeno ne samo kršćanstvu svoga vremena, nego i budućih vremena. Antun će predstavljati askete samotnjake (anakoreti), a Pahomije askete koji žive u zajednicama (cenobiti).² Zbog različitih i raznolikih pokušaja samostalnoga pustinjačkog života u vidu anakoretizma, sv. Antun će biti važan za organizaciju anakoretskoga načina života i njegovo ispravno usmjerenje. Nakon što je Crkva, ali i asketi toga vremena, prepoznala važnost njegova duhovnog iskustva, neke će od asketskih inicijativa s vremenom otpasti (stiliti,³ rekluzi,⁴ dendriti itd.), a prevladat će pustinjaštvo koje je u Antunu imalo uzor i učitelja.⁵ On je taj naslov stekao time što je uspio pobijediti i đavla i vlastite strasti,⁶ nakon čega je svojim iskustvom mogao pomoći i drugima.

i razvoj kršćanskog asketizma i monaštva do sv. Benedikta, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.; Garcia M. Columbas, *El monacato primitivo*, Biblioteca de autores cristianos, Madrid, 2004.

- ² Usp. Jean Gribomont - Mark Sheridan, *Monachesimo, Nuvo Dizionario Patristico e di Aantichità Cristiane*, vol. 2, Marietti 1820., Genova - Milano, 2007., 3325; M. Paparozzi, *Monachesimo, Dizionario Enciclopedico dell'Oriente Cristiano*, Edward G. Farrugia (ur.), Pontificio Istituto Orientale, Roma, 2000., 497-499; Peter H. Görg, *The Desert Fathers. Antony and Beginnings of Monasticism*, Ignatius Press, San Francisco, 2011. Poglavlje posvećeno Pahomiju je: From Anchorite to Cenobite - Pachomius, 81-87.
- ³ O stilitima vidi više: Richard M. Price, *Stylites, Encyclopedia of Monasticism*, William M. Johnston - Christopher Kleinhenz (ur.), Routledge, London-New-York, 2000., 1212-1214; Peter H. Görg, *The Desert Fathers. Antony and Beginnings of Monasticism*, 88-91.
- ⁴ O rekluzima vidi više: Phyllis G. Jestice, *Recluses, Encyclopedia of Monasticism*, William M. Johnston - Christopher Kleinhenz (ur.), Routledge, London - New - York, 2000., 1057-1058.
- ⁵ Mnogi autori propituju vezu koja je postojala između Antuna i Atanazija kao vitalnu za vjetar u leđa kojim je Crkva prihvatila Antunovu inicijativu, a za uzvrat će njegova biti prožeta duhom eklezijalnosti. Određeni autori upućuju na neku vrstu sukoba između biskupa i asketa, kao da je riječ o borbi za moći, no u ovom razdoblju se uopće ne radi o tome. Nego biskupi bdiju nad vjerodostojnim prenošenjem svjedočanstva vjere, u što se također ubraja asketsko svjedočanstvo. Iskrivljena i nekontrolirana askeza mogla je biti jednako štetna kao i krivovjerje, pa je zato bilo poslano biskupa da bdiju nad asketskim oblicima života i podržavaju one vjerodostojne. S druge pak strane autoritet vjerodostojnih monaha mogao je pomoći Crkvi u borbi protiv krivovjerja. Glede spomenutih tema vidjeti: David Brakke, *Athanasius and the Politics of Ascetism*, Oxford University Press, Oxford, 1995., napose 245-253.
- ⁶ Usp. Henrietta Leyser, *Heremits and the New Monasticism. A Study of Religious Communities in Western Europe 1000-1150*, Macmillan, New York, 1984., 7-8. Autorica ističe kako je pustinjački život u Sjevernom Egiptu imao minimum formalnog organiziranja (centar s crkvom, gostinjskom kućom i pekarom), no asketizam se održavao ne po asketskom pravilu nego po suparništvu.

Što se tiče početaka cenobitskog načina života, unatoč Kasijanovim tvrdnjama da je taj život imao svoje korijene u apostolskom vremenu, valja ipak reći da se cenobitizam u pravom smislu riječi rađa s Pahomijem, dok je u sv. Baziliju Velikom imao svoga ureditelja i zakonodavca.⁷ U prva tri stoljeća kršćanstva monaškom pokretu prethodit će drugi oblici posvećenoga života kao što su udovice, djevice ili uzdržljivi (*continentes*), a od 4. st. će nastupiti razdoblje cvjetanja monaškoga pokreta, čemu će pridonijeti mnogi čimbenici.⁸ Pioniri i oci monaške duhovnosti na Zapadu od druge polovice 4. st. pa nadalje, poput Jeronima, Augustina i Kasijana,⁹ bili su upoznati s iskustvom istočnih otaca monaštva, te su ih nastojali usaditi i u temelje duhovnosti zapadnoga monaštva.¹⁰ S druge pak strane bilo je i onih pokušaja ekstremno izazovne asketske duhovnosti koji su

⁷ Usp. Thomas Špidlik, *La spiritualità dell'Oriente cristiano*, Edizioni San Paolo, Milano, 1995., 30. Više o sv. Pahomiju može se pročitati: Monah Dorotej, *Povijest monaštva*, Široki Brijeg, 2006., 120-127; Jean Gribomont, Pacomio, *Nuovo Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane III*, Marietti 1820, Genova - Milano, 2008., 3722-3723. O Bazilijevu monaštvu pak: Mario Mazza, *Monachesimo basiliano: Modelli spirituali e tendenze economico-sociali nell'Impero del IV secolo*, *Studi Storici* 21 (1980.) 1, 31-60.

⁸ Neki autori (usp. Lanfranco Rossi, *I Padri del monachesimo*, Pontificio Istituto Biblico, Roma, 2013., 7-19) ističu da je monaški pokret uvjetovan i dozom otpora prema "Konstantinovskom" kršćanstvu, to jest prema mlakosti i nedosljednosti mnogih kršćana u razdoblju kada je Crkva dobila slobodu i više nije bila prognojena, pa su se mnogi kršćani suobličili onome društvu. No ne može se osporiti da je asketizma bilo i prije 4. stoljeća kada su se mnogi kršćani pred progno-nima povlačili u pustinju na sigurno. Potreba za asketizmom je, prema mišljenju autora, ucijepljena u obveze koje proistječu iz krštenja, a učvršćuju se i natapaju Svetim Pismom i velikim osobnostima poput proroka Ilije i Ivana Krstitelja, a ne smije se zanemariti ni mogući utjecaj esena na određene kršćanske askete. S druge pak strane ima autora (usp. Robert Alciati, *Il monachesimo. Pratiche ascetiche e vita monastica nel Mediterraneo tardoantico*, sec. IV-VI, *Costantino I. Enciclopedia costantiniana sulla figura e l'immagine dell'Imperatore del cosiddetto Editto di Milano, 313-2013, vol. I*, Istituto dell'enciclopedia Italiana Treccani, Roma, 2013., 815-831) koji ističu važnost novonastalih okolnosti u vrijeme konstantinovskoga zaokreta za razvoj monaštva.

⁹ Više o Kasijanu: Joshua Daniel Schachterle, "Exercising Obedience: John Cassian and the Creation of Early Monastic Subjectivity" (2019). Electronic Theses and Dissertations. 1615. <https://digitalcommons.du.edu/etd/1615> Premda Kasijan u svojim Konferencijama govori o posluhu kao značajnoj krjeposti, ali ipak ni kod njega nije sustavno strukturiran govor o njoj.

¹⁰ Valja reći da je na Zapadu i prije 4. st. bilo pojedinačnih inicijativa i asketskih pokreta, no ne može se previdjeti velika zasluga i doprinos koji su tome dali velike i znamenite osobnosti od druge polovice 4. st. G. D. Gordini ističe velike zasluge sv. Jeronima za razvoj monaštva u Rimu, ali pokazuje kako Jeronim nije pionir u apsolutnom smislu riječi (usp. Origine e sviluppo del monachesimo a Roma, *Gregorianum* 37 (1956.) 2, 220-260.).

uz atraktivnost pretpostavljali i velike rizike, te su ipak otpali i nisu se kroz povijest održali.¹¹

Zapadni oci asketizma i monaškoga pokreta koji su promicali izbor evanđeoskih savjeta i evanđeoskoga načina života u zajednici bili su pošteđeni duhovnih lutanja jer su se služili zrelim iskustvom onih koji su prije njih na Istoku već stekli iskustvo i ugled kao što su Antun, Pahomije i Bazilije.¹² Oni nisu morali probijati druge putove ni stjecati pionirska iskustva jer su im pred očima, posredstvom ovih velikih svetaca, bili egipatski pustinjaci koji su prethodili u toj vrsti života. U ovome istraživanju cilj je propitati krjepost poslušnosti po kojoj je bio prepoznatljiv život cenobita, to jest monaha koji su postali preferencijalna opcija zapadnoga monaštva.

1. ZAŠTO KRJEPOST POSLUŠNOSTI U MONAŠKOM ŽIVOTU

Brojna su doista istraživanja o nastancima i temeljnim asketskim idealima ranoga monaštva kao što su uzdržljivost i siromaštvo,¹³ ali s obzirom na temu poslušnosti, ne može se isto ustvrditi. Premda će, naime, poslušnost od Srednjega vijeka u zapadnom kršćanstvu biti prihvaćana za jedan od evanđeoskih savjeta koji je usvojen kao zavjet, ipak nema osobitih istraživanja o krjeposti monaške poslušnosti. Prvotni ideal svima koji su birali evanđeoski način života bio

¹¹ Špidlik (usp. Thomas Špidlik, *La spiritualità dell'Oriente cristiano. Manuale sistematico*, San Paolo, Milano, 1995., 200) navodi, uz standardne eremite ili anakorete, i one koji su bili bez fiksnog prebivališta (pastiri, boskoi), one koji su živjeli na stablima (dendriti), one koji su stajali na nogama na otvorenome (stationari), one koji su živjeli na stupu (stiliti), one koji su bili zatvoreni u ćeliji (rekluzi), ali spominje i one koji nisu pripadali nijednoj monaškoj instituciji (girovaghi, kabioti).

¹² Usp. Henrietta Leyser, *Heremits and the New Monasticism. A Study of Religious Communities in Western Europe 1000-1150*, 9. Na Zapadu se već 357. pojavio Atanazijev *Život sv. Antuna* preveden na latinski, nešto kasnije će Jeronim prevesti Pahomijevo Pravilo, a Rufin iz Akvileje Bazilijevo Pravilo. Kasijan će petnaest godina provesti s egipatskim pustinjacima, a i sveti Augustin će posvjedočiti da je i u njegovu obraćenju bio odraz Antunova obraćenja.

¹³ Na primjer: Elizabeth A. Clark, *Reading renuntiation: Ascetism and Scripture in Early Christianity*, Princeton, 1999.; Lowrie J. Daly, *Benedictine Monasticism: Its Formation and Development Through the 12th Century*, New York, 1965., 24-32; John Anthony McGuckin, *Monasticism and Asceticism, The Encyclopedia of Christian Civilization*, Gerog Thomas Kurian (ur.), New Jersey, 2011.; Christian Ascetism and the Early School of Alexandria, *Studies in Church History* 22: Monks, Hermits and Ascetic Traditions, Cambridge, 1985., 25-39; Peter Brown, *Tesori in cielo. Povertà santa nel cristianesimo delle origini*, Roma, 2018.; Susanna Elm, *Virgins of God. The Making of Ascetisme in Late Antiquity*, Oxford, 1996.

je izbor djevičanstva, to jest uzdržljivosti, pa onda i (gotovo) posvećmašnje lišavanje od zemaljskih dobara.¹⁴ Asketizam je, međutim, samo jedna važna sastavnica monaškoga života, koja pronalazi svoj identitet u cjelovitom prijanjanju uz Evanđelje, što je izraženo integracijom triju primarnih obilježja monaštva, a to su: uzdržljivost, posluš i *peregrinatio*.¹⁵ Tak jaćanjem cenobitizma uzdržljivosti i siromaštvu pridodat će se i treća uporišna točka asketskoga života¹⁶ a to je posluš kojega jednostavno i nije moglo biti u cjelovitu smislu riječi kad se govori o anakoretizmu, a još manje u onim izoblićenim i necjelovitim načinima monaškoga života protiv kojih su se borili promicatelji vjerodostojnoga monaštva u Crkvi, o čemu će biti više govora u nastavku. U prilog tomu govori i činjenica da se u samim početcima vrlo malo govori o ovoj krjeposti u kontekstu monaškoga života, osim što nije bila upitna činjenica da su pustinjači živjeli s uvjerenjem da, opredjeljujući se za asketski način života, vrše volju Božju. No u njihovu iskustvu još uvijek je nedostajala ona karika posluha i konkretnom poglavaru zajednice, kao i crkvenom autoritetu.¹⁷

Upravo zbog toga što je postojala opasnost da se asketski život izvitoperi postajući prepušten proizvoljnosti i nahodaenju pojedinca, ojaćalo je iskustvo zajedničkoga života u kojemu posluš pretpo-

¹⁴ Više o tome vidi: Ivan Bodrozić, O Bogu posvećenom životu u patristici. Prikaz povijesnog razvoja i duhovnosti, *Diacvensia* 23 (2015.) 4, 425-440.

¹⁵ Usp. Gisella Cantino Wataghin, Concluding Remarks, Hendrik W. Day - Elizabeth Fentress (ur.), *Western Monasticism ante litteram. The Spaces of Monastic Observance in Late Antiquity and the Early Middle Ages*, Turnhout, 2011., 362. Autorica pri tom ističe kako je posluš prije svega Bogu i Svetome Pismu, pa tek onda hijerarhiji, duhovnom ocu ili pravilu. A što se tiće pojma *peregrinatio*, on oznaćava odvojenost, raskid sa svijetom, duhovno izagnanstvo. Sva tri ova obilježja bi se pravnim terminima prevela s tri zavjeta koja su od Srednjega vijeka postala monaška obveza.

¹⁶ Usp. Susanna Elm, *Virgins of God*, Oxford, 1996., 1. Autorica pokazuje da je monaštvo, osim što je tjelesne ekstreme asketskih praksi, isticalo red, rad, molitvu, posluš, stabilnost - sve unutar monaške obitelji. Na poseban način ustvrdit će da je kasnije sveti Benedikt bio nadahnut primjerom sv. Bazilija Cezarejskoga dok je pisao svoje monaško Pravilo prema kojemu je monaški život bio oblikovan u poslušnosti i krjeposti (str. 60-61). Nije propustila istaknuti niti druge zaslužne promicatelje monaškoga života, od Egipta do Male Azije, podcrtavajući njihov doprinos oblikovanju monaškoga života, to jest života u zajednici, te, sukladno tome, i pripadajuće krjeposti.

¹⁷ H. Leyser (usp. *Heremits and the New Monasticism. A Study of Religious Communities in Western Europe 1000-1150*, 8) je mišljenja kako su pustinjači, imajući preslobodno poimanje svoga statusa života, mogli biti izravna prijetnja uređenom kršćanskom društvu. Nadalje, svaki od njih je organizirao svoj život kako bi sam sebi zacrtao, nerijetko je prkosio autoritetu biskupa, a pozivao se i na to da je utjelovljenje savršenoga kršćanina.

stavljenome u zajednici postaje nezaobilazna odlika, ali i jamstvo duhovnoga napretka. Nadalje, poslušnost daje osjećaj sigurnosti na duhovnom putu, te otvara mogućnost vjernog nasljedovanja onih koji su prethodili, čime su unaprijed na neki način kodificirali put monaškoga duhovnog savršenstva. Kako bi se izbjegle sve nepravilnosti života po nahođenju i proizvoljnosti pojedinca, sadržajan duhovni život je, kroz iskustvo krjeposnih i prokušanih duhovnih vođa, u drugom koraku pretpostavljao krjeposti poslušnosti poglavaru zajednice i život po pravilu.

Bilo je, međutim, i onih koji su asketsko iskustvo živjeli po nahođenju, bez velikog osjećaja za zajednicu Crkve i smjernice koje su mogle doći od učitelja i pastira, te su onda padali u kojekakva zastranjenja. Takvi su redovito sebi određivali način života, umjesto da dopuste da im Evanđelje bude vodič. Njihov život je najčešće bio i duhovno i tjelesno lutanje. No takvi "eksperimentalni" pokušaji asketskoga života nisu uspjeli preživjeti ni nametnuti se kao kvalitetno nasljedovanje Gospodina. Nakon što postane jasno koliko su neki od njih pogubni, ili u najmanju ruku riskantni, a drugi ne odgovaraju evanđeoskim sadržajima, sve više i više će se namećati oblici zajedničkoga života koji će naposljetku prevladati. Budući da će velik problem kod takvih pokušaja života biti samovolja, sazret će svijest o potrebi poslušnosti kao trećeg stožera asketskoga (monaškoga) života.

2. VAŽNOST ZAJEDNIČKOGA ŽIVOTA MEĐU MONASIMA NA ZAPADU

Nakon ovih općih opažanja valja prijeći na propitivanje prihvaćanja krjeposti poslušnosti u konkretnom povijesnom kontekstu. Što se tiče ove krjeposti među asketima i asketskim pokretima i zajednicama na Zapadu, uočava se postupni razvoj bez obzira što su preuzeli već gotove modele s Istoka. Vidljivo je da krjepost poslušnosti s vremenom postaje sve značajnija i značajnija za monaški život te da postoji postupni razvoj svijesti o njezinoj potrebi, što možemo pratiti od vremena sv. Jeronima i sv. Augustina, pa do sv. Benedikta koji će biti kruna toga procesa. Upravo svijest o njezinoj potrebi dovest će i do toga da će i teološka obrazloženja njezine nezamjenjive važnosti s vremenom postati sve prisutnija dok ne dođe do njezine potpune ugradnje u Bogu posvećeni život. U samome početku najprije će se isticati važnosti zajedničkoga života nasuprot samotnjačkom načinu življenja (Jeronim),¹⁸ no s vremenom, čim nastanu

¹⁸ Usp. Anna M. Rapetti, *Storia del monachesimo medievale*, Bologna, 2013., 22-23. Autorica tvrdi da je Jeronim svojim pismima, hagiografskim spisima i prijemo-

prava pravila monaškoga života na Zapadu, doći će do oblikovanja odredbe o poslušnosti unutar samoga pravila (Augustin).¹⁹ Cijeli taj proces završit će se Benediktovim *Pravilom* koje će cijelo biti prožeto isticanjem poslušnosti kao jedne od najvažnijih krjeposti za monaha jer se na njoj temelji kako odnos prema Bogu, tako isto i prema zajednici.

Prva značajna figura u ovom nizu bio je sveti Jeronim. Njega se općenito drži za jednoga od pionira monaškoga života na Zapadu, te je tim zanimljivije njegovo svjedočanstvo o razvoju istoga, kao i doprinos koji će dati razvoju zapadnoga monaštva.²⁰ Premda on sam nije napisao nikakvo pravilo monaškoga života, njegov doprinos je nemjerljiv jer je prevodio Pahomijeve spise među kojima i Pahomijevo Pravilo.²¹ Osobito je zaslužan za promicanje ženskoga monaštva na Zapadu.²² Stoga najprije valja reći da je on prenio na Zapad vrlo bogato iskustvo pustinjačkoga života koje je osobno prije stekao na Istoku. Poznato je da je i sam, u naponu snage, u želji za radikalnijim kršćanskim življenjem, proveo dvije godine u Kalcidijskoj pustinji. U pustinji je upoznao svu zahtjevnost i oštrinu samotnjačkoga načina života, ali je s vremenom otkrio i svijet cenobitskoga načina života, čemu će se konačno prikloniti, te će svojim spisima dati obol takvu načinu života.²³

dima tekstova kršćanskoga Istoka dao temeljni doprinos definiranju obilježja zapadnoga monaštva. U tom smislu veliku važnost pridaje prijevodu Pahomijeva pravila iz 404. godine.

- ¹⁹ Premda je Augustin u svom obraćenju imao iskustvo u kojem je veliku ulogu igralo i iskustvo sv. Antuna Pustinjaka, ipak je bio zagovornik cenobitskoga načina života. Jednako tako, i Jeronim i Kasijan su iznimno cijenili pustinjački život kao, teoretski, uzvišeniji način Bogu posvećenoga života, ali su obojica radije bila za cenobitski život, dok je pustinjaštvo ostajalo na razini poželjnoga (usp. Usp. Henrietta Leyser, *Heremits and the New Monasticism. A Study of Religious Communities in Western Europe 1000-1150*, 9-10). Pa i sv. Benedikt je smatrao (usp. Pravilo sv. Benedikta 1) da za pustinjački život nisu prikladni početnici, nego oni koji su se osposobili u zajedničkom životu da mogu potom ići u "pojedinačnu borbu u samoći".
- ²⁰ Više o tome: Paul Antin, Saint Jérôme, *Théologie de la vie monastique. Etudes sur la tradition patristique*, Faculté de Théologi S.I. de Lyon-Fourvière (ur.), Aubier, Paris, 1961., 191-199.
- ²¹ Usp. Marijan Mandac, *Sveti Jeronim Dalmatinac*, Služba Božja, Makarska, 1995., 152-153.
- ²² Usp. Ida Gilda Mastrososa, Girolamo e l'ascetismo muliebre tardoantico, *Giornale Italiano di Filologia* 65 (2013.), 354-362.
- ²³ Basyli Degórski (usp. Spiritualità del monachesimo maschile nelle opere di san Girolamo, *Vox patrum* 38 (2018.) t. 70, 122-127.) opaža da je Jeronim živio monaško iskustvo u suprotnom smjeru od propisa koje je formulirala mudrost učitelja monaškoga života. Zapravo pustinjački život je bio završno razdoblje

Čovjek poput njega, koji je imao izravno iskustvo monaškoga života, mogao je prenijeti na Zapad sve ono u što se osvjedočio kao kvalitetno i sadržajno u životu egipatskih i drugih pustinjaka i postati jedan od najvažnijih promicatelja monaškoga života, osobito u Rimu.²⁴ S tog naslova napisat će u Pismu Eustohiji: “Jer sam spomenuo monahe, i jer znam da ti je ugodno čuti što je sveto, poslušaj me malo. U Egiptu imaju tri vrste monaha. Prva je vrsta cenobita koje Egipćani narodnim jezikom zovu sauzi, a mi ih možemo nazvati ‘ljudi koji žive u zajednici’; druga je anakoreta, koji borave osamljeni po pustinjama, a zovu se tako, jer se od društva ljudskoga udaljiše; treća je onih što se zovu remoboth, - vrsta najlošija i prezrena, i koja je sama, ili prva u našoj zemlji. Ovi stanuju zajedno po dva ili po tri, a ne puno više, i žive po svojoj volji i samovlasti, a od onoga što skupe daju dio u zajednicu da imaju hranu skupa. Ponajviše prebivaju u gradovima i varošima; i sve je skuplje što od svoga rada svijetu prodaju, kao da je zanat svet, a ne život. Često se među sobom inate: jer hraneći se od svoga neće da ikome budu podložni. Uistinu nadmeću se koji će ih više postiti, i stvar skrovitu proizvodi želja za pobjedom. U njih je sve sama briga i pohlepa da pokažu što im nije ni naravno ni u savjesti: široki rukavi, obuća što se poput mijeha rasteže i steže, vrlo debele haljine, česti uzdisaji, pohađanje djevica, ulagivanje crkvenim ljudima. A kad im dođe blagdan, najedu se do povraćanja.”²⁵

U ovom istraživanju nemoguće se baviti svim teološko-asketskim naglascima koji su važni za Jeronima, pa niti cijelom strukturom i razlikama koje postoje između cenobita i remoboth²⁶ monaha,

monaškog iskustva, ali je Jeronim započeo životom u Kalcidijskoj pustinji, da bi se tek naknadno priklonio cenobitskom iskustvu i načinu života.

²⁴ Usp. G.D. Gordini, Origine i sviluppo del monachesimo a Roma, *Gregorianum* 37 (1956.) 2, 238-243.

²⁵ Jeronim, *Ep.* 22,34. Poslanica Eustohiji napisana je 384. godine u Rimu. Hrvatsko izdanje koje sam koristio je: Sv. Jeronim, Izabrane poslanice, preveo i izvornim bilješkama popratio o. Ivan Marković, sv. I.-II., Zagreb, 1908. Latinsko izdanje Jeronimovih poslanica je: Sancti Eusebii Hieronymi Epistulae, Isidorus Hilberg recensuit, pars I, Vindobonae - Lipsiae, 1910., (CSEL 54); pars III, Vindobonae - Lipsiae, 1910., (CSEL 56).

²⁶ Uz ovo što Jeronim gore govori o remoboth monasima, valja reći da je riječ o putujućim monasima koje Kasijan naziva sarabaitima (tako će ih kasnije nazvati i sv. Benedikt), te će prevladati mišljenje o njima kao o lutajućim monasima (girovaghi). Garcia M. Colombás je mišljenja da je Jeronimov i Kasijanov sud o njima pomalo pretjeran, te da u ovu vrstu monaha se može ubrojiti gotovo sve vrste asketa onoga vremena, a na poseban način su bili brojni u Egiptu: “Los *remnuoth'o remoboth* de San Jerónimo, los sarabaitas de Casiano, los ‘hijos e hijas de la alianza’ de Afraat, los *apotaktitai* que aparecen en tantos textos del siglo iv, los *monazontes kai parthenai* mencionados en escritos y sermones de San

nego je prije svega cilj iznijeti ono što se tiče poslušnosti. No vidimo da je Jeronima boljela činjenica da su u to doba skupina remoboth monaha "sama ili prva u našoj zemlji". Zato mu je stalo poučiti svoju duhovnu učenicu Eustohiju bitnim činjenicama i razlikama koje postoje među različitim vrstama monaha. Stridonac će vrlo dobro znati da je upravo posluh onaj prepoznatljiviji element po kojemu se prepoznaje bit života cenobita za razliku od anakoreta i od remoboth monaha: "Prva je pogodba savezu da se slušaju stariji, i da se izvršuje što god oni zapovjede. Razdijeljeni su na desetine i na stotine; tako da nad devetoricom, deseti je starješina, a s druge strane stotnik ima deset ovih pod sobom. Stanuju napose u odvojenim ćelijama."²⁷ Zajedničkom načinu života posluh starješini je najprepoznatljivija odrednica, što je Jeronim dobro uočio i jasno istaknuo kao pravu vrijednost. Zato je i rekao u poslanici Eustohiji da remoboth "žive po svojoj volji i samovlasti", što nije smatrao prikladnim za one koji pretendiraju biti monasi.

Po Jeronimu posluh pretpostavljenome starješini ili učitelju bitna je oznaka monaškoga načina života. To će reći vrlo jasno u poslanici mladom monahu Rustiku iz Toulousea upozoravajući ga na opasnosti i izazove samotnjačkoga načina života: "Doista, ja nalazim za dobro da ti bude zajednički stan sa svetima, da ne budeš sam sebi učitelj, i bez vođe ne ideš putem kojim nisi do sada išao, jer bi mogao odmah svrnuti na jednu ili drugu stranu i zabasati, pa hoditi više ili manje nego je od potrebe; te se ili umoriti trčeći, ili zaspati sklanjajući se."²⁸ Jeronim, dakle, iziskuje od monaha zajednički život kako bi mogli učiti od prokušanih učitelja ići ispravno monaškim putem koji nije nimalo lagan.²⁹ Samo u posluhu onima koji su

Atanasio, Egeria, San Basilio, San Gregorio de Nacianzo, San Cirilo de Jerusalén y tantos otros Padres, son en realidad un mismo género de monjes cuyo nombre variaba según los países. Basta recorrer el *Itinerarium* de Egeria para darse cuenta de ello: la comparación de los numerosos textos en que la curiosa peregrina habla de monjes, nos lleva a concluir que aplica el vocablo *monachi* indistintamente a todos los ascetas que encuentra en su viaje; el de *monazotes* con sus correspondientes *parthenae*-, aparentemente, a los que viven en grupos; el de *ascites* a los que habitan en la soledad y se distinguen por la austeridad de vida. Todas estas formas de ascetismo pueden incluirse en el amplio 'tercer género de monjes' que encontramos en todas partes: en el Ponto y en la Armenia romana como en Italia y en Palestina, en Alejandría como en Seleucia. Y los nombres mismos de *remoboth* y *sarabaitae* indican, por su origen copto, que tales monjes debían de abundar asimismo en Egipto" (García M. Colombás, *El monacato primitivo*, 42-43).

²⁷ Jeronim, *Ep.* 22.35.

²⁸ Jeronim, *Rustiku*, *Ep.* 125.9. Ova poslanica napisana je 411. godine.

²⁹ O važnosti dobrog učitelja u pustinji posvjedočit će i nešto malo dalje u istoj poslanici Rustiku (usp. *Ep.* 125.13) iznoseći samostanskoga oca koji je pomogao

iskusniji monah je mogao napredovati na putu svetosti i monaškoga savršenstva, te nakon toga tek prigrliti samotnjački način života.

Primjer za to Jeronim iznosi i u poslanici Demetriji u kojoj će također apostrofirati kako monah koji živi sam i prepušten je samo-me sebi može upasti u razne mane i nesavršenosti: "Ima nekih koji se prepiru je li bolje živjeti u samoći ili u društvu s mnogima. Prvo se pak više cijeni od drugoga. Ali ako je muškarcima opasan život da ih ne napadnu, kad se odvoje od društva, nečiste i bezbožne misli; a k tome puni ponosa i oholosti da će druge prezirati, te s jezikom probati kao s mačem klevećući bilo klerike bilo druge monahe. O takvima se s pravom kaže: Sinovi ljudski, zubi su im oružje i strijele, a jezik im mač je naoštren (Ps 57,5). A koliko se tek ženama, u kojima se nepostojana i nestalna volja, ako je sama sebi gospodar, brzo omakne na gore. Ja sam upoznao i jednog i drugog spola one kojima je mentalno zdravlje bilo narušeno zbog prevelika odricanja. Napose među onima koji su stanovali u vlažnim i hladnim ćelijama, tako da nisu znali ni što rade ni kuda se kreću, niti što trebaju govoriti ili o čemu šutjeti. Doista, oni koji nisu vični svjetovnoj književnosti, ako pročitaju nešto iz spisa učenih ljudi, nauče samo rječitost, a nemaju znanja Svetoga pisma. Potom prema staroj izreci; budući da ne znaju govoriti, ne mogu šutjeti, poučavaju Pisma koja ne razumiju. I kad koga uvjere, prave se da su učeni, te su prije postali učitelji neukih, nego učenici učenih. Dobro je dakle slušati starije, pokoravati se pretpostavljenima, i po pravilu Svetoga pisma na putu svoga života od drugih učiti, a ne držati se najgoreg učitelja, to jest vlastite preuzetnosti. O spomenutim ženama i Apostol veli: koje goni svaki vjetar nauka (Ef 4,14), koje uvijek uče a ne mogu nikad doći do spoznaje istine (2 Tim 3,7)."³⁰ Stridonac, dakle, ne propušta poučiti da je važno za monahe slušati starije i pokoravati se pretpostavljenima, a ne biti sami sebi učiteljima. On sam je uočio, pa i izravno iskusio, poteškoće koje sa sobom nosi samotnički način života, te je onda znao što govori kad je monahe poticao na zajednički u kojem se hoće red i posluš nadređenima.

Osim toga, shodno svemu rečenome, Jeronim, dobro informiran, svjedoči da kod cenobita koje smatra najčasnijima i najuspješnijima, postoji neka vrsta "duhovne" vojničke strukture to jest uređenja i stege. Organizirani su po desetinama i stotinama, a iznad desetnika postoje nadređeni na većoj razini, sve do onoga kojega zovu ocem. Dalmatinac ne razrađuje detaljnije što sve kon-

mladom monahu da se oslobodi "putene vatre" koju sam nije uspijevaio savladati.

³⁰ Jeronim, *Ep.* 130,17. Poslanica Demetriji napisana je 414. godine.

kretno pretpostavlja poslušnost kao krjepost u njihovu međusobnom životu, ali jasno ističe da je ona stožerna krjepost s kojom se lakše čuvaju i sve ostale krjeposti. Razuzdani monasi remoboth zapravo padaju u svaku vrstu mana samo zato što nemaju nekog tko bi bio nad njima i uredio njihov život trudeći se postaviti ga tako da obuzdava njihove strasti i naravne impulse. Oni potom griješe i protiv evanđeoskoga siromaštva, protiv umjerenosti u hrani, ali isto tako ne čini se da drže i do djevičanstva. Jeronim zbog toga zajednički život drži povlašćenim oblikom monaškoga života jer zajednički život pretpostavlja poslušnost poglavaru ili učitelju koji imaju duhovno iskustvo i pripadajući autoritet. Upravo potrebno iskustvo je ključ po kojem se biraju nadređeni. Oni su oni koji imaju razumijevanje Svetoga Pisma i znaju iz njega tumačiti volju Božju kako bi mogli i druge voditi. No unatoč svemu, u ovom razdoblju još uvijek se u pravilima monaškoga života ne obrađuje krjepost poslušnosti, premda je očito koliko je bitna i neizostavna za monaški život. S vremenom će se i praksa poslušnosti kodificirati pravilom, tako da ne će biti nikakve sumnje u opravdanost i nužnost ove krjeposti.

3. POSLUŠNOST ULAZI U PRAVILO MONAŠKOGA ŽIVOTA

I dok Jeronim ističe kolika je prednost od poslušnosti među cenobitima, ipak u njegovim spisima nema previše tekstova vezanih uz tu problematiku. On je uglavnom davao savjete potičući pojedince da prihvaćaju monaški način života, te ih je usmjeravao, imajući veliko duhovno iskustvo, da žive autentičnim evanđeoskim načinom života. Kako još uvijek nije bilo velikih zajednica ni potreba, Jeronim, noseći u sebi veliku sklonost prema svakom kvalitetnom asketskom izboru, nije bio protivan niti onim anakoretskim inicijativama, pod uvjetom da su dosljedni i autentični u svome životu, s time da je držao kako je to uzvišeniji izbor za koji treba najprije biti osposobljen cenobitskim načinom života.

Sveti će Augustin nekoliko desetljeća nakon Jeronimova pisma Eustohiji napisati i pravilo za monahe *Regula ad servos Dei*, što će biti prvo monaško pravilo na Zapadu. U njemu će, u jedanaestoj glavi *Pravila*,³¹ kao jedna od važnih stvari biti već uvrštena poslušnost predstojniku. Hiponac će izričito reći: "Predstojniku se pokoravajte kao ocu, uz dužno poštovanje, da ogriješivši se o njega, ne uvrijedite Boga, (usp. Heb 13,7; Lk 10,16) ali još više svećeniku koji vodi brigu

³¹ Hrvatsko izdanje koje sam koristio je: Adolar Zumkeller, *Pravila svetog Augustina s wodom i tumačenjem*, Provincijalat Družbe Kćeri Božje ljubavi, Zagreb, 2000.

o svima vama. Da bi se, dakle, sve ovo obdržavalo i ne bi prešlo u zaborav ono što se ne bude obdržavalo, treba ulagati trud te stvar popravljati i poboljšavati. To naročito spada na službu predstojnika. No, ako što prolazi njegovu nadležnost ili snage, neka se on obrati prezbiteru koji kod vas ima veću vlast. Onaj koji vam je na čelu neka se ne smatra sretnim što vlada vlašću, nego što služi ljubavlju (usp. Lk 22,25-26; Gal 5,13). Neka bude nad vama zbog časnog položaja u zajednici, ali pred licem Božjim - bez straha - misli da je pod vašim nogama (usp. Sir 3,18). Neka svima bude primjer dobrih djela (usp. Tit 2,7). Nemirne neka kori, malodušne tješi, slabe podrži, prema svima neka bude strpljiv (usp. 1 Sol 5,14). Neka voli stegu, nek ulijeva strahopoštovanje. Ipak, neka više teži da ga volite nego da ga se bojite - mada je obje potrebno - uvijek svjestan da će za vas polagati Bogu račun (usp. Heb 13,17). Stoga se vi dobrovoljnim poslušom smilujte ne samo sebi (Sir 30,24 po Vulgati) nego i njemu jer on se, zbog odgovornijeg položaja u zajednici, nalazi u većoj opasnosti."³²

Augustin je tako unio u svoje Pravilo jednu važnu točku koja nije smjela ostati nedefinirana ili fluidna, jer je upravo u poslušnosti bio ključ zdrave duhovnosti. Premda ni sam Augustin nije previše razradio načine i sadržaje poslušnosti, ipak je sasvim jasno da je ta točka nezaobilazna u duhovnosti. Hiponski biskup ne razrađuje detalje poslušnosti, što pretpostavlja i na koji način, nego samo naglašava kako je bitno za monaha da poštuje starješinu kao oca, a svaki neposluh bi bila uvrjeda i Bogu. S druge pak strane od poglavara se očekuje da bude primjer dobrih djela da bi mogao uživati dužni autoritet u zajednici.

4. POSLUŠNOST KAO OKOSNICA DUHOVNOGA ŽIVOTA

No s vremenskim odmakom od gotovo 150 godina krjepost poslušnosti pronaći će svoje pravo mjesto u monaškom životu ne samo praksom koja se prenosila živom predajom monaškog iskustva, nego i još jasnijim definiranjem unutar monaškoga pravila. Za povijest zapadnoga monaštva sa svetim Benediktom ovaj proces dolazi svome vrhuncu, jer će on odigrati ključnu ulogu svojim Pravilom koje će se s jedne strane osloniti na pozitivna iskustva i mudrost onih koji su mu prethodili, bilo na Istoku bilo na Zapadu. S druge pak strane njegovo će Pravilo odigrati iznimnu ulogu jer će mu se prikloniti i jer će ga prihvatiti i mnoge druge monaške inici-

³² Sveti Augustin, *Pravilo za redovnike* XI.

jative toga vremena, čime će prevladati nad drugim pravilima koja su kružila u ondašnjem ambijentu.³³

Da je poslušnost ključ zdrave duhovnosti monaškoga života sveti će Benedikt³⁴ pokazati već na samome početku svoga Pravila,³⁵ s time da će poslušnosti posvetiti 5. poglavlje. Evo prvih redaka Proslova: "Poslušaj, o sinko, pouke učitelja i prikloni uho svoga srca; rado primi savjet dobrohotnog oca i uspješno ga provodi u djelo. Tako ćeš se naporom posluha vratiti onome od kog si se udaljio nehajnim neposluhom. Tebi mi je, dakle, sada govor upravljen, tko god ti bio koji se vlastite volje odričeš, te prihvaćaš najjače i najblistavije oružje posluha da vojuješ Kristu Gospodinu, istinskome Kralju."³⁶

Ovo je tako zgusnut redak antropologije i duhovnosti. Što se tiče antropologije, u gornjem tekstu je aluzija na grijeh i grješnost čovjeka koji je odlutao neposluhom od Boga, te se posluhom treba vratiti Bogu. Benedikt ne gaji iluzije da na zemlji ima pravednika. Poznajući i sebe i svijet oko sebe, jasno zna da takvih nema, nego po istočnom grijehu svi lutaju od Gospodina i potreban je napor povratka njemu. No povratak Bogu nije tek tako jednostavan ni individualan, pa čovjeku zato treba pomoć i sigurnost. Monaški život, u kojem se vježba slušanje Božje Riječi, jedan je od povlaštenih putova povratka Bogu. Međutim, posluš u monaškoj zajednici je veoma slojevit i nije samo isključivo određen osobnim odnosom s Bogom.

U Benediktovu Pravilu, naime, od početka se isprepleće i dotiče posluš opatu s posluhom Bogu. Opat je onaj tko mora preuzeti rizik i breme i biti kako učitelj, tako i dobrohotan otac, pastir i liječnik, ali isto tako i vojskovođa i strašan gospodar, to jest sudac. Opat je u zajednici upravitelj kuće Božje, ali i vidljiva Kristova pri-

³³ Usp. Salvatore Pricoco, Introduzione, *La Regola di san Benedetto e le regole dei Padri*, Arnoldo Mondadori Editore, Milano, 2000., IX.-LXIV.

³⁴ Prema tradicionalno uvriježenim informacijama sv. Benedikt rođen je oko godine 480. od nursijskih patricija (današnja Noricija). Nakon razdoblja studija u Rimu, Benedikt će se povući najprije u Enfide, gdje će pod vodstvom monaha Romana započeti monaški život. Potom će jedno vrijeme provesti u samostanu Vicovaro, da bi se onda vratio u Subiaco i tu organizirao prve monahe kojima će biti na čelu. Nakon što je u okolici Subiaca stvorio 12 takvih zajednica, susreo se sa zavišću i pakosti svećenika Florencija, pa je odlučio otići. Oko godine 529. dolazi u Montecassino gdje će i umrijeti godine 547. U Montecassinu će napisati i svoje Pravilo (usp. Monah Dorotej, *Povijest monaštva*, Široki Brijeg, 2006., 217-231).

³⁵ Hrvatsko izdanje kojim sam se služio bilo je: *Pravilo sv. Benedikta*, priredili čokovski monasi, Nard, Čokovac, 2008.

³⁶ *Pravilo sv. Benedikta*, Proslov, 55.

sutnost, te je stoga poslušan Ocu i vodi braću da i oni Bogu prikazuju i međusobno izmjenjuju veliki dar poslušnosti. Opat treba biti karizmatična osoba, sposobna voditi druge i pokazivati im monaški put života. Zadaća mu je predsjedati zajednici u ljubavi i biti znakom Božje prisutnosti i autoriteta, kako bi se u samostanu izgrađivao mir i zajedništvo.³⁷

Ispreplećući svoju pouku s biblijskim tekstovima, te završavajući pozivom da se vojuje za Krista Gospodina, sasvim je jasno da je posluh opatu, poglavaru zajednice, posluh samome Bogu koji je jedini pravi učitelj, otac i vojskovođa, gospodin i gospodar. Benedikt stoga posluh ne stavlja u red "tehničkih" krjeposti, sukladno nekom klasičnom poimanju kvalitetnoga funkcioniranja bilo pojedinca bilo zajednice ili društva. Naprotiv, ona za njega ima iznimnu teološku vrijednost. Posluh o kojemu on govori prvotno je posluh glasu Božjemu koji se artikulira za monaha na više razina, počevši od slušanja Riječi Božje, pa do slušanja onih koji su mu pretpostavljeni i vode ga duhovno autoritetom povjerenim im od samoga Boga.

Premda poslušnost nije "tehnička" krjepost, ona ipak omogućuje i dobro funkcioniranje zajednice, što bi bez nje bilo nemoguće. Zato je Benediktovo Pravilo praktični vodič bilo za duhovni život monaha bilo za upravljanje cenobitskom zajednicom povjerenoj opatu. To objašnjava zašto se toliko inzistira na važnosti dviju monaških odlika - poniznosti i poslušnosti - koje se, zajedno sa šutnjom, smatraju tipično benediktinskim krjepostima. Poslušnost, koja izvire samo iz stava poniznosti i nijekanja samoga sebe, bila je temeljna krjepost koja jamči koheziju zajednice.³⁸

Što se tiče učiteljskoga posluha, Benedikt se zalaže za "školu službe Gospodnje", jer se u školi znanje svladava polazeći od slušanja i posluha učitelja. U toj školi se sluša "pouke učitelja", ali ne kao tuđinac nego kao sin, dijete, te je zato u toj školi duhovnosti učitelj upravo "dobrohotni otac". Zato će Pravilo i početi riječima "Poslušaj, o sinko". Krjepost posluha i revnog izvršavanja volje Očeve jamstvo je da monaha ne će jednom "razbaštiniti kao rasrđen otac" ili kazniti kao "strašan gospodar".

Osim toga, i za Benedikta posuh je samo odgovor na ono što je Gospodin već izvršio u povijesti spasenja ili pripremio u pojedinačnoj povijesti svakog monaha. On je pripremio šator stanovanja, te poziva svakoga da se nastani u njemu, no preduvjet je "ispunjavati

³⁷ Usp. *Pravilo sv. Benedikta*, Uvod, 32-34.

³⁸ Usp. Anna M. Ripetti, *Storia del monachesimo medievale*, Il Mulino, Bologna, 2013., 40.

dužnosti stanara". Drugim riječima rečeno: kao Kralj pripremio je kraljevstvo za svoju djecu i učenike, ali treba se potruditi i zaslužiti ga, to jest imati udjela na njemu. U tom duhu Benedikt zaključuje: "Moramo dakle držati spremnim srca i tijela svoja, da u svetoj poslušnosti vojujemo za te zapovijedi." A na samom završetku Proslava zaključuje: "Tako se nikada nećemo od njegova učiteljstva udaljiti, nego ćemo u samostanu u njegovu nauku do smrti ustrajati i u Kristovoj mucij trpljenjem sudjelovati da u njegovu kraljevstvu zaslužimo udjela imati. Amen."

Nadalje, da je poslušnost izričito teološka kategorija i krjepost koja je u praktičnom smislu ključ svake druge krjeposti, pa i kad je ne zovemo teologalnom, ona za Benedikta ide u red krjeposti od prvotne važnosti i velikoga prioriteta. Zato o njoj govori već u 5. poglavlju Pravila nazivajući je prvim korakom poniznosti. Dok je Augustin poticao monahe da slušaju poglavara kao oca, Benedikt će izričito stvari podići na još veću razinu, te će čin posluha opatu izjednačiti s činom posluha Bogu ili Kristu učitelju: "Prvi je korak poniznosti poslušnost bez otezanja. Ona dolikuje onima kojima ništa nije draže od Krista. Zbog svete službe što su je zavjetovali, ili od straha pred paklom, ili radi slave vječnoga života čim starješina nešto naredi, oni ne znaju ni za kakvo oklijevanje već to izvrše kao da je božanska zapovijed."³⁹

Upravo je posluh ono što razlikuje autentične monahe od onih koji se služe monaškim imenom za proizvoljno življenje: "Oni ne žive po vlastitoj zamisli, ne slijede ono što pozele i što im godi, nego hode prema odluci i zapovijedi drugoga; žive u samostanu i žele imati opata nad sobom."⁴⁰ Ali krjepost poslušnosti nije ni mehanika ni tehnika, jednako kao što ne smije biti s otporom, nego svjesna, dragovoljna i prožeta ljubavlju, kao što zahtijeva istinski čin bogoštovlja, jer jedino to može biti ispravan stav pred Bogom: "No ta je poslušnost samo onda Bogu ugodna i ljudima mila kad se zapovijed ne izvršava bezvoljno ni mlitavo, ni sa zakašnjenjem ni mrmljanjem, ili čak s izričitim prigovaranjem; jer posluh izvršen starješini iskazuje se Bogu. On je naime rekao: *Tko vas sluša, mene sluša.*"⁴¹

³⁹ *Pravilo sv. Benedikta*, 5.

⁴⁰ *Pravilo sv. Benedikta*, 5.

⁴¹ *Pravilo sv. Benedikta*, 5.

5. ZAVRŠNI UVID O RAZVOJU KRJEPOSTI POSLUŠNOSTI U MONAŠKOM ŽIVOTU

Uz ove činjenice iz teologije duhovnosti monaškoga života o važnosti krjeposti poslušnosti prikladno je napraviti kratki pregled uspoređujući povijesne situacije između vremena sv. Jeronima i onoga u kojemu živi sv. Benedikt s obzirom na vrste monaha, jer obojica žive u istom društvenom ambijentu, premda s određenim vremenskim odmakom. Kad je sveti Jeronim pisao svoje pismo Eustohiji, opisivao je ambijent u Italiji i Rimu, a i sveti Benedikt živi u istom tom ambijentu. Jeronim je nabrojio tri vrste od kojih je onu *remoboth* smatrao najgorom i nedostojnom monaškog imena kojim su se zvali. Držao je da su oni u njegovo doba "sama i prva u našoj zemlji", to jest da su prevladavali u Italiji u njegovo doba u kojoj, prema njegovu sudu, nije bilo autentičnih monaha. On se zato i borio da se raširi i prevlada monaštvo koje živi vjerodostojnim načinom života, to jest životom u skladu s Evandjeljem.

Sv. Benedikt 100-150 godina kasnije nastavlja ovo djelo oplemenjivanja zemlje autentičnim monaškim načinom života, no u svome pravilu svjedoči da još uvijek ima i loših načina monaškoga života poput onih protiv kojih se borio i sv. Jeronim. Štoviše, Benedikt spominje i jednu novu kategoriju, što znači da je duhovna scena u međuvremenu "evolvirala". I to na gore, jer uza *sarabaita* (oni bi bili kao *remoboth*) spominje i *girovage*. Evo Benediktova svjedočanstva: "Treće, vrlo loša vrsta monaha jesu *sarabaiti*, koji nisu kao zlato u vatri prokušani nijednim pravilom, niti iskustvom poučeni, nego su mekani poput olova. Svojim djelima još uvijek služe svijetu i tonzurom lažu Bogu. Po dvojica ili trojica, ili čak pojedinačno, žive bez pastira; umjesto u Gospodnjem ovčinjaku zatvoreni su u svomemu, te vlastite želje i požude smatraju zakonom. Svetim smatraju ono što sami smisle i odaberu, a što im se ne sviđa to drže da nije dopušteno. Četvrta su vrsta monaha takozvani *girovagi*. Cijeloga svoga života obilaze jednu pokrajinu za drugom i po raznim samostanima borave tri ili četiri dana. Uvijek su u pokretu i ne mogu se smiriti, robovi su svoje samovolje i neumjerenosti u jelu, te su u svemu gori od *sarabaita*."⁴²

Osim što Benedikt navodi četiri skupine a ne više tri, i osim što se nije stanje osobito poboljšalo, uočljivo je da Benedikt na nešto malo drukčiji način percipira problem *remoboth/sarabaiti* monaha jer će za njih reći da "nisu kao zlato u vatri prokušani nijednim

⁴² *Pravilo sv. Benedikta*, 1.

pravilom, niti iskustvom poučeni”, jednako kao što će nešto drukčije od Jeronima pohvaliti cenobite koji “žive u samostanu i vojuju pod pravilom i opatom”. Dok je Jeronim isticao posluš starijima, vidimo da Benedikt uz potrebu iskustva ističe i posluš pravilu. Ova razlika i razvoj razumljivi su jer u Jeronimovo doba još uvijek nije bilo pravila na Zapadu, a ona na Istoku bila su u samim začetcima. U Benediktovo doba je već sasvim jasno da posluš nije i ne može biti prepušten samo iskustvu pojedinoga monaha, pa niti opata, nego se treba organizirati i oko pravila, na vrlo nepristran i nedvosmislen način. Po pravilu svi monasi postaju baštinici istog iskustva koje imaju kao kriterij duhovnoga raspoznavanja i rasta. Ali kako bi se to moglo ostvariti, neophodan je posluš i samome pravilu.

U Benediktovo vrijeme je, ne samo u Italiji, nego i u drugim krajevima, nedosljedan način monaškoga života stvarao probleme Crkvi, o čemu svjedoče i odluke Koncila u Orleansu iz 511. u kojima se izričito očekuje da opati poštuju vlast mjesnih biskupa, a od monaha se pak traži da poštuju i slušaju svoje opate. Ako bi se dogodilo da pojedini lutaju ili da se bave svojim poslovima i imanjinama, trebalo ih je vratiti u zajednicu i njihova dobra preuzeti sukladno pravilu. Naravno, sve više dolazi do izražaja zahtjev i potreba da samostani prihvaćaju pravila, te da se po njima ravnaju i monasi i opati.⁴³

A kad se zna da se duhovna scena s obzirom na monaški život u Italiji pogoršavala u odnosu na Jeronimovo vrijeme, onda je

⁴³ Koncil u Orleansu, c. 19: “Abbatēs pro humilitate religionis in episcoporum potestate consistant et, si quid extra regulam fecerint, ab episcopis corrigantur; qui semel in anno, in loco ubi episcopus elegerit, accepta vocatione convenient. Monachi autem abbatibus omni se obedientiae devotione subiciant. Quod si quis per contumaciam exteterit inde votus aut per loca aliqua evagari aut peculiare aliquid habere praesumerit, omnia quae adquisierit, ab abbatebus auferantur secundum regulam monasterio profutura. Ipsi autem qui fuerint pervagati, ubi inventi fuerint, cum auxilio episcopi tanquam fugacis sub custodia revocentur; et reum se ille abba futurum esse cognoscat, qui in huiusmodi personas non regulari animadversione distrinxerit vel qui monachum susceperit alienum.” Tekst je preuzet iz: Albrecht Diem, *Inventing the Holy Rule*, Hendrik W. Day - Elizabeth Fentress (ur.), *Western Monasticism ante litteram. The Spaces of Monastic Observance in Late Antiquity and the Early Middle Ages*, Brepols, Turnhout, 2011., 58. Autor u svojoj analizi ističe koja je bila važnost pravila koja su kolala u ondašnjem monaškom ambijentu, te opisuje okolnosti u kojima su nastajala, napose u Galiji koja je u fokusu njegova istraživanja. Nadalje, ukazuje na važnost sabora koji su davali smjernice, ali umjesto da ciljaju na kontrolu i reformu samostanskoga života u Galiji općenito, oni su donosili odluke o pojedinim ustanovama i nastojali osigurati da redovnici i samostani ne stvaraju probleme, ograničavanjem lutajućih redovnika, čuvanjem čistoće i zaštitom ugleda samostana.

razvidno koliku je revoluciju izvršilo Benediktovo pravilo kojem je posluh opatu i pravilu, to jest Gospodinu i Evanđelju, bio jedan od stožera duhovnoga života kojim se izvršio preokret i prava revolucija monaške duhovnosti. Naravno, ne samo u monaškim krugovima, nego sa svim kasnijim pozitivnim posljedicama na Crkvu i društvo kako ovo pravilo bude prihvaćano i kad se nametne kao najvažnije monaško pravilo koje će potisnuti sva ostala pravila.

ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje pokazalo je da se shvaćanje važnosti krjeposti poslušnosti u kontekstu monaškoga života razvijalo postupno sve dok nije poslušnost postala standard monaškoga života. Tako će postati, uz djevičanstvo i siromaštvo, jedna od stožernih vrjednota asketskoga života u ranome kršćanstvu, te će u Srednjem vijeku, s punim pravom, biti protumačena kao evanđeoski savjet koji je Gospodin dao onima koji ga žele savršenije nasljedovati, jer je i sam živio poslušno svome Ocu. Nakon što je postalo jasno da je riječ o evanđeoskom savjetu, postaje razvidno zašto će onda postati i trećim zavjetom koji će polagati redovnici. Svoj obol takvom razvoju monaštva dali su veliki sveci i promicatelji monaštva poput Jeronima, Augustina i Benedikta upravo zato jer su bili svjesni važnosti zajedničkoga života za Bogu posvećene askete. Time su otvorili put nezaobilaznom prepoznavanju posluha kao krjeposti po kojoj se raspoznavao autentični asketski i monaški život. Onda i ne čudi zašto je Crkva zdušno prihvatila i podržala njihove inicijative koje i do danas imaju trajnu evanđeosku vrijednost.

THE VIRTUE OF OBEDIENCE IN WESTERN MONASTIC TRADITION UNTIL THE RULE OF ST. BENEDICT

Summary

In this paper the author first points out that in the history of research into monastic life and spirituality in early Christianity, the virtue of obedience remained out of focus. That is why he introduces this research by interpreting the theological meaning of this virtue in the context of early Christian asceticism and monasticism. Then he moves on to the analysis of this virtue in the concrete historical context of monastic initiatives in Western Christianity from the 4th

to the 6th century. In this sense, he first explores the meaning of this virtue for St. Jerome, then for St. Augustine and finally for St. Benedict. Regarding St. Jerome and his approach to monasticism, he points out that Jerome preferred communal life, recommending it as more reliable because it assumes obedience to elders. Saint Augustine, on the other hand, as the author of the oldest monastic rule in the West, defines obedience in one chapter of his Rule. And although he does not go into details, it is still an obvious progress that, by his Rule, Bishop of Hippo emphasized obedience as an indispensable virtue of monastic life. As the crown of this process, the author emphasizes the importance of St. Benedict and his Rule in which obedience has its place as one of the most important virtues. And lastly, he brings a final view on the approach to obedience from the time of St. Jerome until the time of St. Benedict, clearly proving that it was these three promoters of monasticism in the West who made a great effort in affirming obedience for the monastic life.

Key words: obedience, asceticism, St. Jerome, St. Augustine, St. Benedict